

РОЗДІЛ II

Всесвітня історія

УДК 94(438=411.16):26-774]:342.9

Юрій Крамар,
Сергій Універсал

Правове регулювання діяльності єврейських релігійних громад у Польській Республіці (1918–1939 рр.)

У статті зроблено аналіз законодавства, яке регулювало діяльність єврейських віросповідних громад у Другій Польській Республіці. Акцентовано увагу на політичних, економічних, соціальних аспектах проблеми. Розкрито характер відносин влади з юдейською громадою на польських землях у міжвоєнний період. Показано інструменти впливу державних адміністративних органів на життя єврейських релігійних гмін.

Ключові слова: Друга Польська Республіка, єврейська релігійна гміна, законодавство, конфесійна політика, воєводство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Незважаючи на значний поступ у вирішенні конфліктів, пов'язаних із правами та інтересами етнічних спільнот у сучасному світі, національне питання й до сьогодні залишається одним із найскладніших у політиці держав із багатонаціональним складом населення. Його розв'язання неможливе без урахування як позитивного, так і негативного досвіду минулого. Показовою в цьому плані є Друга Польська Республіка, на теренах якої в 1920–1930-х рр. співіснували представники різних етнічних спільнот, як-от: поляки, українці, чехи, німці, росіяни, євреї. Становище останніх мало особливу специфіку. У правовій площині діяльність цієї етнорелігійної спільноти регулювалась окремими законодавчими актами. Їх аналіз дає можливість не лише розкрити правовий статус євреїв міжвоєнної Польщі, але й показати шляхи інтеграції єврейської громади в політичний, економічний і культурний простір Польської держави.

Аналіз досліджень проблеми. Проблематики національних меншин у міжвоєнній Польщі стосується низка досліджень вітчизняних і зарубіжних істориків. Її порушено в роботах Л. Зашкільняка [1], А. Хойновського [2], Г. Матвеева [3]. Автори висвітлили проблему крізь призму внутрішньої та зовнішньої політики Польської держави. Предметом уваги О. Рудої [4], М. Гона [5], Ю. Крамара [6], Б. Хальчака [7], Р. Жибровського [8], Е. Мендельсон [9], Я. Фальовського [10], К. Желінського [11] стала політика польських урядів щодо єврейського населення в 1920–1930-х рр. Правове становище єврейської громади в Другій Польській Республіці розкрито в розвідках П. Борецького [12], Й. Павляка [13] й О. Турчака [14; 15]. Серед досліджень щодо суспільно-політичного, національно-культурного життя єврейської меншини в міжвоєнній Польщі на особливу увагу заслуговують роботи Є. Томашевського [16; 17; 18]. Практичну реалізацію норм законодавчих актів на регіональному рівні висвітлили у своїх працях Є. Дорошевський [19] і Й. Гладиш [20], об'єктом досліджень яких стала єврейська релігійна гміна Любліна.

Мета статті – з'ясувати особливості законодавчого регулювання діяльності єврейських релігійних громад у Другій Польській Республіці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Станом на 1921 р. у Другій Польській Республіці проживало 27,2 млн осіб [1, с. 458]. Євреї були однією з найбільших національних груп та становили 10 % від усього населення держави. За даними першого польського перепису населення, у 1921 р. в Польщі мешкало 2,8 млн осіб юдейського віросповідання [21, с. 236]. За цим показником єврейська громада посідала третє місце за чисельністю з-поміж інших груп населення, а серед національних меншин поступалася лише українцям.

Кількість юдейського населення Польщі помітно зросла після приєднання до неї західноукраїнських і західнобілоруських земель. Так, за переписом 1921 р., лише на території новоствореного Волинського воєводства проживало 151 744 євреї. У багатьох волинських містах та містечках єврейське населення становило домінуючу більшість. Показовими в цьому плані є Любомль та Дубровиця, де понад 90 % мешканців визнавали себе євреями [6, с. 81].

На підставі статистичних даних по Волинському воєводству можна визначити основні сфери зайнятості єврейського населення. Так, найбільше юдеїв Волині задіяно у сфері торгівлі та промисловості, гірничій справі (з урахуванням дрібних промислів) – 40 і 38 % відповідно. Близько 5,5 % євреїв отримували прибутки від занять сільським господарством, а 4,8 % – працювали перевізниками. Найменше юдеїв статистика зафіксувала в галузі освіти та культури (2,1 %), а також у сфері охорони здоров'я (2 %) [23, с. 226].

З огляду на чисельність цієї етноконфесійної групи населення в міжвоєнній Польщі, а також її мовно-релігійну окремішність, у перші роки незалежності Польщі постала необхідність окремого законодавчого врегулювання діяльності єврейських віросповідних громад. До того ж польський уряд у своїй законодавчій діяльності мав зважати на норми міжнародного права.

28 червня 1919 р. Польща, з одного боку, та США, Велика Британія, Франція, Італія, Японія – з іншого, підписали у Версалі «Малий Версальський трактат». Договір спрямовано на захист прав національних меншин, у тому числі євреїв. Згідно з його умовами Польська Республіка брала на себе відповідальність за дотримання національно-культурних прав представників усіх етнічних груп населення та їх адаптацію до нових політичних реалій [24, с. 264]. Договір гарантував свободу віровизнання й рівність прав громадян без різниці національності [25, с. 332–333]. Ці права згодом підтверджено Конституцією 1921 р.

Законодавчі акти, прийняті в перші роки незалежності, декларували доволі широкі національно-культурні права єврейській громаді в Польщі. Першим із документів, який регулював діяльність єврейських общин, став декрет Начальника держави від 7 лютого 1919 року «Про зміни в організації єврейських релігійних гмін на території колишнього Королівства Польського» [26]. Документом унесено зміни в розпорядження німецької окупаційної адміністрації «Про організацію єврейського релігійного союзу» від 1916 р., та поширено його дію на територію колишнього Королівства Польського.

Відповідно до цього закону провідною інституцією єврейського самоврядування в Польщі визначено Релігійний союз юдейського віросповідання. До нього мали увійти всі релігійні гміни, які діяли на території Польщі (їх у міжвоєнний період нараховувалося близько 800). Передбачено, що керівним органом Союзу з контролю його діяльності стане «Релігійна рада єврейських громад» (далі – Релігійна рада). До неї мали увійти 14 світських та сім духовних осіб.

У місцях компактного проживання єврейських громад створювалися єврейські релігійні гміни. Вони діяли в складі адміністративних одиниць – повітів і гмін. Органи державної влади отримали право виконувати нагляд за діяльністю єврейських громад. Цю функцію покладено на повітових старост і воєвод.

До компетенції єврейських віросповідних громад належали переважно релігійні справи: організація та утримання рабинату, синагог, кладовищ, домів молитви й інших ритуальних споруд, контроль над релігійним вихованням молоді, забезпечення населення гміни кошерними продуктами харчування. Жителі цих територіальних одиниць отримували право засновувати добровільні організації, діяльність яких спрямовано на матеріальну допомогу незаможним євреям. Також члени гмін могли створювати релігійні союзи для заснування й утримання синагог.

Попри певну самостійність, автономія єврейських релігійних гмін та адміністративних органів була обмеженою. Частину членів «Релігійної ради єврейських громад» (шість осіб) призначав міністр віросповідань та громадської освіти, що давало польському уряду змогу контролювати цей орган і впливати на рішення, які він приймав. Релігійні союзи на місцях могли бути створені лише після отримання дозволу комісара (пізніше – старости) повіту. Вони ж відповідали за затвердження бюджетів гмін, що було обов'язковою процедурою.

Закон, прийнятий у 1919 р., діяв на території колишнього Королівства Польського. Він не поширювався на новоприєдані землі, у тому числі на Західну Волинь, де в 1921 р. створено Волинське воєводство. Лише 28 листопада 1925 р. вийшло розпорядження Ради Міністрів «У справі утворення єврейських релігійних гмін на території воєводств: Волинського, Поліського, Новоградського, повітів: Гроднен-

ського, Вовковиського і гмін: Біловежської, Масівської, Сухопольської Бельського повіту Білостоцького воєводства, а також Віленського адміністративного округу». Відповідно до нього, дія Закону від 7 лютого 1919 р. поширювалася на територію Поліського, Новгородського та Волинського воєводств [27, с. 1643].

Четвертим пунктом Закону від 28 листопада 1925 р. передбачалося, що воно вступить у силу з моменту оголошення спеціального розпорядження міністра віросповідань та громадської освіти. На практиці процес створення релігійних гмін на території Волинського воєводства тривав два роки. Лише 21 червня 1927 р. видано розпорядження: «Про утворення єврейських релігійних гмін на території: повітів Білостоцького, Бельського, Гродненського, Сокольського, і Волковського Білостоцького воєводства, а також на території воєводств: Новгородського, Поліського, Віленського і Волинського» [28].

Це розпорядження поширювало дію Закону від 7 лютого 1919 р. на територію Волинського воєводства. У ньому подано перелік усіх релігійних гмін, заснованих на території краю. На підставі розпорядження на Волині створено 32 єврейські релігійні адміністративні одиниці в 10 повітах [28, с. 848].

Проте вже 14 листопада 1927 р. видано нове розпорядження Президента Польської Республіки «Про впорядкування правового стану в організації єврейських релігійних гмін на території Речі Посполитої за винятком воєводств: Познанського, Поморського і Сілезького». 6 березня 1928 р. дію Закону поширено на Познанське та Поморське воєводства. Остаточний варіант документа з виправленнями й доповненнями опубліковано 5 квітня 1928 р. [29].

Новий Закон надавав адміністративним органам першої інстанції, роль яких відігравали старости, можливість ініціювати створення великих єврейських релігійних гмін. Це положення стосувалося єврейських громад, чисельність яких перевищувала 5000 осіб. Великі віросповідні гміни управлялися Радою й Управою, натомість малі гміни мали лише один керівний орган – Управу (складалася з дев'яти членів, із яких один повинен бути рабином). Вона обиралася за допомогою загального, таємного та прямого голосування членів громади, які володіли активним виборчим правом. Такими вважалися євреї-чоловіки, які досягли 25-літнього віку й постійно проживали на території релігійної гміни понад рік.

Рада великої гміни складалася з дев'яти осіб – восьми світських та однієї духовної (рабина). За необхідності, повітовий староста міг самостійно призначити ще трьох осіб. Рада обирала гмінну Управу. Основними функціями Ради були представництво перед державною владою, ухвалення бюджету, управління нерухомим майном гміни, відкриття релігійних шкіл, добродійних організацій тощо. Раду, як і Управу, обирали на чотири роки.

«Релігійна Рада єврейських громад» представляла інтереси всього юдейського населення республіки перед державною владою. До її складу входила 51 особа (34 світські євреї та 17 рабинів). Члени органу раз на п'ять років обиралися за допомогою голосування виборців гмін, яких призначали місцеві органи гмінної влади (Управа та Рада гміни). Окрім того, міністр віросповідань і громадської освіти мав право особисто призначити 12 осіб. Отже, загальна кількість членів Релігійної ради, центральний осередок якої розмістився у Варшаві, могла досягати 63 особи.

Жителі малих і великих єврейських віросповідних гмін мали право створювати релігійні союзи (товариства). Головна їхня функція – утримання синагог, кладовищ й інших ритуальних споруд. За певних умов їхні члени звільнялися від сплати гмінних внесків. Таке рішення приймалося місцевим наглядовим органом. Особи, які були членами товариства, утрачали активне та пасивне виборче право. Кожен союз підлягав обов'язковій реєстрації в Релігійній раді.

Шостий розділ Закону, опублікованого 5 квітня 1928 р., стосується рабинату. Функції рабина могла виконувати особа, яка отримала посвідку від колегіуму рабинів. Обов'язковою умовою було знання польської мови. Кандидатура рабина, обрана членами Ради гміни, підлягала затвердженню міністром віросповідань і громадської освіти. Рабини традиційно користувалися великим авторитетом серед населення єврейських громад. Такі законодавчі установки потенційно давали державним органам можливість впливати як на вибори, так і на настрої юдейського населення Польщі.

Термін повноважень обраного рабина був не обмежений. Його могли усунути лише у випадку неналежного виконання покладених на нього обов'язків. Серед головних завдань рабина, окрім відправи служб у суботу та на єврейські свята, був загальний нагляд над релігійними інституціями, школами (хедерами, талмуд-торами, ешиботами), контроль над учителями релігії (мелемедами) у єврейських школах. Рабини мали право офіційно реєструвати шлюби й розлучення членів своєї гміни.

Рабиністичний округ охоплював межі релігійної гміни. Залежно від потреб жителів адміністративної одиниці, рабину міг допомагати асистент, якого призначала Рада гміни. У випадку з великими гмінами остання отримувала право утворювати на своїй території одразу декілька рабиністичних округів.

Релігійна рада, як і Управа на місцях, відповідала за збір податків із юдейського населення, потрібних для нормального функціонування гміни. Розмір таких внесків затверджував повітовий староста. Члени Релігійної Ради, ради гміни та гмінних управ не отримували державної платні.

Отже, як і в попередніх версіях законів, які стосувалися правового регулювання діяльності єврейських релігійних гмін, польська влада залишала для себе законодавчі можливості впливу на самоврядування юдейських громад, дистанціюючись при цьому від їх фінансового утримання.

Розпорядження Президента Польської Республіки, видане 14 листопада 1927 р., вибудовувало чітку структуру керівних органів єврейських релігійних гмін. Для їх повноцінного функціонування Закону від 7 лютого 1919 р. було недостатньо. Постала необхідність прийняття нових виборчих правил до гмінних управ. Із цією метою міністр віросповідань та громадської освіти видав 23 грудня 1927 р. розпорядження «У справі організації виборів до органів влади в єврейських релігійних гмінах на території Речі Посполитої за винятком воєводств: Познанського, Поморського і Сілезького» [30].

Відповідно до цього розпорядження участь у таємних, прямих і пропорційних виборах могли брати особи, які володіли активним виборчим правом. Воно, як і раніше, надавалося лише чоловікам віком від 25 років. Пасивним виборчим правом (правом бути обраним) користувалися громадяни Польської Республіки юдейського віросповідання віком від 30 років.

Підготовка до виборів починалася не пізніше ніж за два місяці до завершення чинної каденції органів влади. Для їх організації гмінна Управа створювала виборчу комісію. У великих адміністративних одиницях за це спершу відповідала Рада гміни. Однак 7 липня 1936 р. вийшло спеціальне розпорядження міністра віросповідань та громадської освіти «У справі організації виборів до органів єврейських релігійних гмін на території Речі Посполитої за винятком воєводства Сілезького» [31]. Воно передавало цю функцію управам також і у великих гмінах. Серед завдань виборчої комісії – складання списку виборців та кандидатів, ознайомлення з ним населення адміністративної одиниці, визначення дня виборів і контроль над їх проведенням. Якщо на території єврейської релігійної гміни проживала велика кількість юдеїв, Управа мала право створити декілька виборчих округів.

Вибори могли відбуватися лише в неділю. Вони тривали з 10 години ранку до 20 години вечора, після чого дільниці закривалися, а члени виборчої комісії розпочинали підрахунок голосів. Упродовж восьми днів усім обраним кандидатам надсилалося письмове сповіщення про результати виборів. Упродовж наступних п'яти днів відбувалися загальні збори гмінної Управи нового складу, на яких обирався керівник владного органу.

Ці правила затверджено розпорядженням міністра віросповідань та громадської освіти Славомира Червінського «У справі організації виборів до органів єврейських релігійних гмін на території Речі Посполитої за винятком воєводства Сілезького» [32].

Вибори рабинів і підрабинів регулювались окремим документом – розпорядженням міністра віросповідань і громадської освіти «У справі організації виборів рабинів і підрабинів в єврейських релігійних гмінах на території Речі Посполитої за винятком воєводства Сілезького» від 24 листопада 1930 р. [33]. Ним вносили зміни до порядку виборів вказаних осіб. Рабина і його асистента обирали за допомогою таємного, прямого голосування, у якому мали право взяти участь усі мешканці гміни, котрі володіли активним виборчим правом. Керувала процесом виборча комісія, яку формувала гмінна Управа. Її склад підлягав затвердженню повітовим старостою. Останній, завдяки цьому, міг впливати на склад комісії.

Виборча комісія створювалась Управою впродовж 14 днів із моменту припинення повноважень попереднього рабина або його асистента. Вона оголошувала конкурс на посаду рабина. Особи, які зголошувалися взяти участь у виборах, повинні були проінформувати про це Управу гміни. Окрім цього, члени комісії готували списки виборців, які передавалися в Управу. Упродовж восьми днів мешканці гміни могли ознайомитися зі списками та внести до них зміни.

День виборів призначала виборча комісія. Голосування не могло відбуватися в суботу, дні єврейських релігійних і польських національних свят. У визначений день члени гміни голосували з 10 години ранку до 20 години вечора. Голосування відбувалося за допомогою заповнення виборчих карток та їх укидання в спеціальні скриньки. Після закриття виборчої дільниці члени комісії підраховували голоси. Перемому отримував кандидат, за якого проголосували більшість членів гміни. У випадку однакового розподілу голосів переможця визначали процедурою жеребкування.

Дія означеного законодавчого акта не поширювалася на релігійні союзи. Вони мали право обирати рабина та його асистента відповідно до власного статуту. Виборчі списки й списки кандидатів, прото-

коли та іншу виборчу документацію потрібно було вести польською мовою. Допускалося дублювання документів на івриті.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, упродовж 1919–1936 рр. польською владою видано низку законодавчих актів, які регулювали діяльність єврейських віросповідних громад на території Польщі. Дія цих законів, декретів і розпоряджень не поширювалась одночасно на всю територію держави. Зокрема, на теренах Волинського воєводства ці норми почали діяти лише з 1927 року. Виборчі права мешканців гмін і процедура виборів регламентувалися розпорядженнями міністра віросповідань та громадської освіти від 1928 та 1930 рр.

Декларована автономія єврейських віросповідних громад у Другій Речі Посполитій була обмеженою. Попри певну самостійність керівних органів єврейського самоврядування у вирішенні політичних, економічних і релігійних питань, польська адміністрація мала чимало важелів впливу на них, можливість утручатись у їхню роботу, коригувати склад гмінних Рад й Управ, впливати на бюджети громад і виборчий процес.

Окреслена проблема потребує подальших досліджень на рівні окремих релігійних громад, у тому числі на території Волинського воєводства.

Джерела та література

1. Зашкільняк Л. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с.
2. Chojnowski A. Mniejszości narodowe w polityce rządów polskich w latach 1921–1926. *Przegląd Historyczny*. 1976. № 4. S. 593–615.
3. Матвеев Г., Носкова А., Лыкошин Л. Польша в XX веке. Очерки политической истории. Москва, 2012. 952 с.
4. Руда О. Державна політика Другої Речі Посполитої в національній сфері у 1918–1926 роках. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*. Дрогобич, 2015. Вип. 36. С. 160–174.
5. Гон М. Українці та євреї в політичній думці польської національної демократії (1918–1939). *Історичний журнал*. 2005. № 5. С. 79–86.
6. Крамар Ю. Національно-культурна та релігійна політика урядів Польщі на Волині (1921–1939 рр.): дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук. Луцьк, 2015. 536 с.
7. Halczak B. Cele polityki endeckiej wobec mniejszości żydowskiej w Polsce w latach 1919–1939. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. 1995–1996. № 2/3. S. 37–49.
8. Żebrowski R. Społeczeństwo żydowskie w II Rzeczypospolitej. *Studia z dziejów żydów w Polsce*. 1995. T. 1. S. 81–101.
9. Mendelson E. Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym. Warszawa, 1992. 356 s.
10. Fałowski J. Mniejszość żydowska w parlamencie II Rzeczypospolitej (1922–1939). Kraków, 2006. 298 s.
11. Zieliński K. Żydzi polscy a niepodległość – nadzieje i obawy. *Res Historica*. Lublin, 2006. T. 22. S. 195–210.
12. Borecki P. Uwagi o statusie prawnym wyznawców judaizmu na ziemiach polskich. *Czasopismo prawnohistoryczne*. 2010. T. LXII, zeszyt 2. S. 64–89.
13. Pawlak J. Żydzi w dokumentach administracji państwowej w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939). Torun, 2007. 319 s.
14. Турчак О. Правове регулювання етнонаціонального становища та суспільної діяльності українців у Польщі (1918–1939 рр.). Острів, 2015. 393 с.
15. Турчак О. Історико-правові засади становища національних меншин у Другій Речі Посполитій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. № 1(3). С. 1–20.
16. Tomaszewski J., Żbikowski A. Żydzi w Polsce. Dzieje i kultura: leksykon / red. J. Tomaszewski. Warszawa, 2001. 572 s.
17. Tomaszewski J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939. Warszawa, 1985. 224 s.
18. Tomaszewski J. Kresy wschodnie w polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku. *Polska myśl polityczna XIX i XX wieku. Między Polską etniczną a historyczną*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1988. T. VI. S. 101–150.
19. Doroszewski J. Życie oświatowe społeczeństwa żydowskiego w Lublinie w latach 1918–1939. *Żydzi w Lublinie. Materiały do dziejów społeczności żydowskiej Lublina*. Lublin, 1995. T. 1. S. 175–201.
20. Gładysz J. Życie kulturalne żydów w Lublinie w latach 1918–1939. *Żydzi w Lublinie. Materiały do dziejów społeczności żydowskiej Lublina*. Lublin, 1995. T. 1. S. 201–213.
21. Новицька Ю. Національна політика Другої Речі Посполитої. *«Intermarum»*. 2014. № 1. С. 233–242.
22. Dzieje żydów w Polsce – II Rzeczpospolita (1918–1939). URL: http://www.izrael.badacz.org/zydzy_w_polsce/dzieje_rzeczypospolita.html (Last accessed: 18.03.2019).

23. Макарчук С. Західна Волинь у 20–30 рр. ХХ ст. (етносоціальні та політичні відносини в краї). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 17. С. 226–239.
24. Яцишин Н. Г. Міжнародно-правові акти – правова основа захисту національних меншин у міжвоєнний період. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 262–271.
25. Ключников Ю. В. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. От империалистической войны до снятия блокады Советской России. Москва, 1926. Ч. 2. 463 с.
26. Dekret o zmianach w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. № 14. Poz. 175. S. 252–255.
27. Rozporządzenie w sprawie utworzenia gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze województw: wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, powiatów: grodzieńskiego, wołkowyskiego i gmin: białowieskiej, masiewskiej i suchopolskiej powiatu bielskiego województwa białostockiego oraz okręgu administracyjnego wileńskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1925. № 114. Poz. 807. S. 1643.
28. Rozporządzenie o utworzeniu okręgów gmin wyznaniowych żydowskich na obszarach: powiatów białostockiego, bielskiego, grodzieńskiego, sokólskiego i wołkowyskiego województwa białostockiego oraz na obszarach województw: nowogródzkiego, poleskiego, wileńskiego i wołyńskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1927. № 64. Poz. 566. S. 844–848.
29. Rozporządzenie w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województwa śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1928. № 52. Poz. 500. S. 1128–1134.
30. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 grudnia 1927 r. w sprawie regulaminu wyborczego dla wyboru organów zarządu w gminach wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1928. № 6. Poz. 38. S. 76–82.
31. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 lipca 1936 r. w sprawie regulaminu wyborczego dla wyboru organów gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1936. № 57. Poz. 418. S. 925.
32. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 października 1930 r. w sprawie regulaminu wyborczego dla wyboru organów gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1930. № 75. Poz. 592. S. 945–951.
33. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 października 1930 r. w sprawie regulaminu wyborczego dla wyborów rabinów i podrabinów w gminach wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1930. № 75. Poz. 593. S. 951–954.

Юрий Крамар, Сергей Универсал. Правовое регулирование деятельности еврейских религиозных общин в Польской Республике (1918–1939 гг.). В статье анализируются законы, декреты и распоряжения, которые регулировали деятельность еврейских религиозных общин на территории Второй Польской Республики. Акцентируется внимание на политических, экономических, социальных аспектах проблемы. На основании законодательства межвоенной Польши анализируются полномочия и функции органов еврейского самоуправления. Прослеживается динамика изменений, касающихся избирательных прав евреев в законодательных актах, принятых во Второй Речи Посполитой. Показан процесс становления еврейских религиозных общин в межвоенной Польше, в том числе на территории Волини. Характеризуется процедура выборов в органы еврейского самоуправления и их основные этапы. Установлен порядок назначения в еврейских общины раввинов и их помощников, охарактеризованы их функции и полномочия. Определяются особенности налогообложения религиозных общин еврейскими административными органами. Раскрывается характер взаимоотношений власти и иудейской общины на польских землях в межвоенный период. Показаны инструменты влияния польских административных органов на жизнь еврейских религиозных общин.

Ключевые слова: Вторая Польская Республика, еврейская религиозная гмина, законодательство, конфессиональная политика, воеводство.

Yurii Kramar, Serhii Universal. Legal Regulation of Jewish Religion Communities' Activity in Republic of Poland (1919–1939). Laws, decrees and orders, which regulated activity of Jewish confessional communities in the Second Republic of Poland are analysed in the article. Authors paid attention to the political, economic and social aspects of the problem. Powers and functions of the Jewish self-government agencies are analysed on the basis of Polish legislation in the interwar period. Dynamics of changes in laws about electoral rights of Jews in the Second Rzeczypospolita is traced. The foundation of the Jewish religious communities in the Poland, including Volyn region, in the interwar period is shown. The

election procedure to the Jewish self-government agencies and its main phases are characterized. Authors determined appointment procedure of rabbis and their assistants. Special attention paid to their powers and functions. Tax policy concerning the confessional communities by the Jewish administrative agencies is defined in the article. Relations between state government and Jewish community on the polish territory in the interwar period are shown. Authors determined instruments of the impact on Jewish religious communes, used by polish administrative agencies.

Key words: Second Republic of Poland, Jewish religion community, legislation, confessional policy, voivodship.

Стаття надійшла до редколегії
31.10.2018 р.

УДК 94(438)«18»(092)

Рафал Віктор Ковальчик

Герой трьох народів – польського, французького та українського – генерал Кароль Отто Княжевич

Генерал Кароль Отто Княжевич увійшов в історію Польщі, Франції, Італії та України. Він боровся за вільну Польщу під час війни 1792 р. з російськими військами, потім – під час повстання під керівництвом Тадеуша Костюшка, у легіонах в Італії, був співзасновником Наддунайського легіону, увійшов у коло аристократів-власників земель в Україні, очолював польську місію в Парижі експозитури Національного уряду під час Листопадового повстання 1830 р. У період Великої еміграції поляків до Франції став «іконою» польської еміграції, меценатом і співзасновником Польської бібліотеки в Парижі. Його зв'язки з Україною виникли після відставки з посади командувача Наддунайського легіону у званні генерала дивізії в 1800 р. Княжевич оселився на Волині, узявши в оренду село Зеленці в князя Євстахія Сангушка. Мав підтримку серед місцевих магнатів як представник нової військової еліти. Запроваджував нові прийоми ведення господарства, перевів селян із панщини на чинші.

Ключові слова: генерал Кароль Отто Княжевич, повстання під проводом Костюшка, Наддунайський легіон, наполеонівські війни, Листопадове повстання 1830 р., Польська бібліотека в Парижі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Генерал Кароль Отто Княжевич (*Karol Otto Kniawicz*) був масштабною постаттю. Діяльність Княжевича в період наполеонівських війн дає підставу поставити його на один щабель із найбільш заслуженими діячами Польщі кінця XVIII – початку XIX ст. У війні 1792 р. він бився за вільну Польщу з російськими військами, потім брав участь у повстанні під проводом Тадеуша Костюшка, у польських легіонах в Італії, був співзасновником Наддунайського легіону, увійшов у середовище аристократів – власників великих маєтків в Україні, активно займаючись там господарською діяльністю, воював на боці Наполеона у війні 1812 р., очолював польську дипломатичну місію – представництво в Парижі Національного уряду під час Листопадового повстання 1830 р. У період Великої еміграції поляків до Франції став «іконою» польської еміграції, меценатом і співзасновником Польської бібліотеки в Парижі. Його активність була величезною. Ім'я Княжевича разом з іменами героїв Польщі кінця XVIII – початку XIX ст. (генерала Яна Генріка Домбровського (*Jan Henryk Dąbrowski*) – організатора Польських легіонів в Італії, генерала Юзефа Зайончека (*Józef Zajęzek*) та князя Юзефа Понятовського (*Józef Poniatowski*) уміщено на паризькій Триумфальній арці. Потрібно зазначити, що прізвище генерала Кароля Отто Княжевича з'явилося на Триумфальній арці ще за його життя.

Генерал Княжевич, з огляду на його заслуги для Франції, став національним героєм цієї країни. Він брав участь у почесній місії з доставки до Парижа трофейних штандартів (після перемоги республіканських військ над військами Фердинанда IV Бурбона, котрий правив у Неаполі), став співзасновником Наддунайського легіону – військової формації, яка сприяла перемозі французьких військ над австрійськими в зимовій кампанії 1800 р., що привело до підписання Люневільського мирного договору 1801 р.

Мета статті – дослідити життєвий шлях генерала Кароля Отто Княжевича, показати його участь у війні з Росією в 1792 р., у повстанні під проводом Тадеуша Костюшка, у наполеонівських війнах; розкрити діяльність генерала як представника польського Національного уряду у Франції під час Листопадового повстання 1830 р. та як співзасновника Польської бібліотеки в Парижі; висвітлити його зв'язок із Волинню.